LUCIAN CROITORU

Jaful
vs.
„Dreptul de a nu minți”

Terra Libertas

LUCIAN CROITORU

Jaful

vs.

„Dreptul de a nu minți”

Terra Libertas

Opiniile prezentate în această lucrare aparţin în întregime autorului şi ele nu implică sau angajează în vreun fel Banca Naţională a României. Am primit comentarii utile de la Virgil Stoenescu, Amalia Fugaru, Adrian Vasilescu, Răzvan Stanca, și Ioana Muntean, cărora le mulțumesc. Profesorul Virgil Stoenescu a scris că studiul meu „este o palmă pe obrazul «democraturii» (amestec malign al democrației cu dictatura, după Laurent Joffrin), visată de unii și pe meleagurile dâmbovițene".

Sugestie de citare: Lucian Croitoru (2016), „Spoliation vs. 'The right not to lie': An economic theory of the 2012 political crisis leading to the referendum to impeach the President of Romania", International Review of Social Research*,* 6(3): 118–128*.*

Cuprins

Cuvânt către cititor....4
SUMAR....6
Introducere....8
Deficitul de libertate economică....10
Ar putea avea UE o problemă cu libertatea economică?....12
Libertatea economică fragmentată a României ..16
Drepturile de proprietate precare....18
Libertatea individuală și redistribuirea....21
Redistribuirea excesivă și drumul spre „tirania majorității”....24
Eșecul reducerii corupției și creșterea dependenței de redistribuire în România....26
Publicul dependendent de redistribuire și caracteristicile sale....29
Mecanismul recentei alterări a libertății politice în România....33
O mulțime psihologică?....37
Câteva lecții din aceste evoluții....40
BIBLIOGRAFIE....43

Cuvânt către cititor

Eseul pe care îl public în această carte a fost scris în perioada 3–8 iulie 2012, în zilele de început ale crizei politice care a culminat cu referendumul pentru demiterea preşedintelui României. Evoluţiile generate în acea perioadă au fost văzute de către foarte mulţi oameni sau de către instituţii internaţionale ca semne ale posibilei alterări a libertăţilor politice în România.

Am scris studiul pentru a arăta cauza economică de fond a acelor evoluţii. Nu menţionez acea cauză aici, pentru a vă lăsa plăcerea de a o descoperi în următoarele pagini ale cărţii. După ce veţi termina de citit, veţi şti de ce pericolul ca libertatea politică să fie alterată va persista până când această cauză va fi eliminată.

Pentru a evita eventualele confuzii, menţionez de la început că nu aveţi în faţă o carte despre politică. Deşi mă refer la partide şi alianţe politice concrete, esenţa analizei este economică. Referirile mele la partide şi alianţe politice sunt doar de natură factuală, fără a îndemna la simpatii sau antipatii politice.

Pentru a elimina riscul ca eseul meu să fie perceput ca un îndemn politic în legătură cu votul, am decis să-l public pe 2 august, adică după desfăşurarea pe 29 iulie 2012 a referendumului pentru demiterea preşedintelui României.

S-ar putea crede că, dacă a fost scris chiar în perioada în care s-a declanşat lupta politică acută, obiectivitatea studiului ar putea fi afectată de emoţia care se creează în astfel de momente. Dar teoria prezentată aici s-a

cristalizat în mintea mea treptat, momentul iulie 2012 fiind doar ocazia pentru a o face publică. Stau mărturie în acest sens câteva capitole cuprinse în cartea mea recentă, pe care am intitulat-o *În apărarea pieţelor*. Dintre acestea, cele mai relevante ca precursoare ale cărţii de faţă sunt: „Activul toxic al României e viu şi se simte bine“, „Vom reuşi să facem din capitalism noua normalitate?“, „Vor fi duse la bun sfârşit acordurile României cu UE, FMI şi Banca Mondială?“ şi „O falsă problemă: compromisul între constrângerea externă şi imperativele sociale“.

Veţi găsi în această lucrare o perspectivă economică neconvenţională asupra ultimilor 22 de ani pe care i-a parcurs România. La final, s-ar putea să fiţi de acord că istoria noastră neconvenţională ne îndreptăţeşte să spunem — parafrazându-l pe Churchill — că am făcut întotdeauna ceea ce trebuia, dar după ce am încercat toate celelalte variante. E necesar să conştientizăm această abordare, pentru a o putea schimba. Dacă prezenta carte contribuie la o asemenea conştientizare, atunci misiunea ei este îndeplinită.

SUMAR

În iulie 2012 au apărut semne că în România libertatea politică s-ar putea deteriora. Arătăm că aceste semne reflectă un deficit substanțial de libertate economică, cu rădăcini adânci în drepturile de proprietate precare și în corupția înaltă. Deficitul explică atât lipsa domniei legii, cât și faptul că mulți oameni au fost nevoiți să se bazeze pe stat pentru a avea un loc de muncă. În mod particular, numărul celor dependenți de redistribuire (în principal salariați, pensionari și asistați din banii publici) a devenit nesustenabil de mare.

Numărul votanților dependenți de redistribuire care efectiv votează a devenit mai mare decât numărul celorlalți votanți. Ei îi votează pe politicienii care promit conservarea redistribuirii sau creșterea ei, și nu pe cei care încearcă să reducă excesele. Astfel, redistribuirea excesivă pune bazele pentru „tirania majorității".

Tot mai mulți oameni dependenți de redistribuire ajung să se considere nu atât proprietarii drepturilor de redistribuire stabilite prin lege, cât mai ales proprietarii valorilor acelor drepturi. Din această cauză, mecanismele de corecție a exceselor nu se pot utiliza sau se utilizează prea târziu, deoarece par nelegitime.

În studiu se arată caracteristicile publicului votanților dependenți de redistribuire și mecanismul prin care acesta poate ajunge să accepte, chiar dacă fără să aplaude, reducerea libertăților politice dacă aceasta este soluția pentru evitarea reducerii veniturilor din

redistribuire. Deoarece nu există compromis între veniturile din redistribuire și libertatea politică, pe termen mediu-lung veniturile din redistribuire vor scădea, astfel că dependenții de redistribuire se vor întoarce, în cele din urmă, împotriva politicienilor care susțin redistribuirea excesivă.

Fără creșterea libertății economice prin îmbunătățirea drepturilor de proprietate, prin reducerea corupției și prin reducerea dependenței de redistribuiri, nu este decât o chestiune de timp până când libertatea politică se va deteriora.

Introducere

Apariția semnelor că libertatea politică în Ungaria și România, ambele țări membre ale Uniunii Europene, ar putea să se deterioreze semnificativ continuă să îngrijoreze publicul din țările democratice.

În România, semnele au apărut sub forma unor acțiuni sub a căror incidență directă au intrat, în mod regretabil, câteva instituții. A existat tentativa de a afecta grav instituția referendumului, parte a celei mai importante instituții ale unei democrații — alegerile libere. Avocatul Poporului și președinții Camerei Deputaților și Senatului au fost înlocuiți cu o viteză care a pus în discuție constituționalitatea procedurilor. De asemenea, Parlamentul a decis reducerea atribuțiilor Curții Constituționale, hotărâre pe care Curtea Constituțională a invalidat-o ulterior.

În particular, pentru România, cei mai mulți analiști au comentat aceste acțiuni din perspectivă politică. În esență, ei au pus accentul pe ceea ce Comisia Europeană (2012) a caracterizat în raportul său pe MCV ca fiind „un sistem politic excesiv polarizat unde neîncrederea între entitățile politice și acuzațiile sunt un model comun”. În mod corect, Comisia Europeană notează însă că „acest context politic nu poate explica natura sistematică a mai multor acțiuni”, și că masurile adoptate recent de Guvernul Romaniei ridică „indoieli serioase privind angajamentul față de respectarea

statului de drept sau privind modul în care este înțeles statul de drept într-un sistem democratic pluralist”.[1]

Cei care au comentat din perspectivă economică s-au referit la criza actuală, care a mărit permisivitatea publicului la astfel de deviații. Opinia mea este că apariția semnelor reflectă o cauză mult mai profundă, și anume un deficit considerabil de libertate economică, atât cantitativ cât și calitativ. Existența acestui deficit, mai ales prin dimensiunea sa calitativă, garantează posibilitatea deteriorării libertăților non-economice la orice moment și reversibilitatea procesului de reformă.

[1] Acest studiu a fost finalizat pe 8 iulie 2012, iar citatele din Raportul pe Mecanismul de Cooperare și Verificare al Comisiei Europene au fost introduse ulterior. Această versiune se deosebește de cea apărută în presă pe 2 august 2012 prin nota de subsol 10 (în forma prezentă, nota 13), pe care am revizuit-o, fără a-i afecta conținutul explicativ. De asemenea, conține mai multe surse bibliografice, inclusiv studii empirice, în sprijinul legăturii dintre libertatea economică și libertatea politică. În forma prezentată aici, studiul a fost publicat în 2012, cu același titlu la Curtea Veche Publishing sub forma unei cărți de mici dimensiuni.

Deficitul de libertate economică

În România, deficitul de libertate economică a apărut în urma unui jaf „subtil" de mari proporții, la care toată lumea a asistat după 1989, dar pe care foarte puțini l-au observat. Obiectul jafului a fost libertatea economică, adică „libertatea de a prospera în interiorul unei țări fără intervenția guvernului sau a unei autorități economice" (http://www.businessdictionary.com/definition/economic-freedom.html). Astfel s-a redus libertatea în ansamblu, cea mai de preț valoare a omului și baza prosperității și civilizației occidentale.

Jefuitorii sunt moștenitorii politici ai Partidului Comunist Român (PCR), partid care, prin cvasieliminarea proprietății private a confiscat, pentru aproape 45 de ani, toate libertățile (economică, de exprimare, politică). Moștenitorii politici ai PCR au fost nevoiți acum 22 de ani să permită libertatea politică, dar nu s-au predat. Ei au continuat în ultimii 22 de ani să limiteze libertatea economică, în special prin menținerea neclarității drepturilor de proprietate, drepturi despre care Milton Friedman (1998) a spus că sunt „o fundație esențială pentru alte drepturi ale omului".[2]

[2] Adam Smith și un contemporan al său american, Arthur Lee, au avut viziunea rolului central al proprietății private pentru guvernare. Smith a făcut o legătură clară între justiție și proprietate, spunând în cursurile sale: „Primul și cel mai important design al fiecărui sistem de guvernare este să mențină justiția; să împiedice membrii societății să-și uzurpe (croaching) unul altuia propritatea, sau să-și însușească ceea ce nu este al lor." Lee a fost chiar mai clar referitor la rolul central al proprietății în societate, spunând că proprietatea este „gardianul fiecărui alt drept" (Lee, 1775).

Făcând așa, ei au împiedicat apariția „capitalismului competitiv”,[3] care „furnizează libertate economică în mod direct” și „de asemenea promovează libertatea politică pentru că separă puterea economică de puterea politică și în acest mod permite primeia să o contrabalanseze pe cealaltă” (Milton Friedman, 2002, p. 9). În România, o parte importantă a economiei a rămas conectată la puterea politică. Puterea economică cu adevărat separată de puterea politică nu a fost suficient de mare pentru a ține în șah puterea politică. Separarea insuficientă a puterii economice de cea politică a împiedicat apariția domniei legii și a creat premisele pentru limitări ale libertății politice sau ale celorlalte libertăți non-economice.

[3] Milton Friedman (2002, p. 13) a definit capitalismul competitiv astfel: “Posibilitatea co-ordonnării prin co-operare voluntară rezidă în propoziția elementară – încă frecvent negată – că ambele părți ale tranzacției economice beneficiază de ea, *cu condiția că tranzacția este în mod bilateral voluntară și informată.* Schimburile pot aduce de aceea co-ordonare fără coerciție. Un model funcțional al unei societăți organizată prin schimb voluntar este o *economie de schimb bazată pe întreprinderea privată liberă* – ceea ce noi am tot numit capitalism competitiv.” Sublinierile aparțin autorilor.

Ar putea avea UE o problemă cu libertatea economică?

În timp ce posibila alterare semnificativă a libertății politice în țările menționate îngrijorează, ea aduce în actualitate problema esențială a legăturii dintre libertatea economică și libertatea politică. În 1945, în eseul *Planning for Freedom*, Ludwig von Mises a argumentat că libertatea economică și cea politică nu pot exista una fără cealaltă[4]. Concluzia sa, exprimată în eseul *Laissez Faire or Dictatorship* este că „Dacă oamenii nu sunt liberi să cumpere și să vândă pe piață, ei se transformă virtual în sclavi, dependenți de bunăvoința (good graces) guvernului omnipotent, indiferent de ce ar putea scrie în constituție”[5]. Șaptesprezece ani mai târziu, Milton Friedman, asistat de Rose Friedman a arătat în *Capitalism and Freedom* că libertatea economică este o condiție necesară pentru manifestarea libertății politice.

---

[4] *Planning for Freedom*, Address delivered before the American Academy of Political and Social Science, Philadelphia, Pa., March 30, 1945, retipărită în cartea cu titlul „Planning for Freedom”(1962).

[5] Eseul *Laissez Faire or Dictatorship* a fost publicat pentru prima dată în 1949 în *Plain Talk*, Volume 3, No. 4, pp. 57-64 și a fost republicat inclusiv în *Planning for Freedom (1962.)*

Mult mai recent, Fukuyama (1992)[6], Amartya Sen (1999), Bagwati (2004) și Greenspan (2007) au pus în evidență progresul pe care l-au reprezentat piețele libere, adică libertatea economică, pentru prosperitate, libertate politică, democrație și satisfacție socială. Eichengreen și Leblang (2006) au arătat cu date că „deschiderea comerțului (o componentă a libertății economice – *n.n.*) promovează democrația...” Utilizând schimbările în indicele libertății economice în perioada 1981-2006 pentru 117 țări, Soysa și Vadlammanati (2011) au arătat că „nivelul libertății economice și mișcarea către o mai mare libertate economică reduc amândouă violările drepturilor omului”[7] și că „politica de reforme ale economiei de piață pare să

[6] Fukuyama a argumentat că legătura dintre libertatea economică și libertatea politică se face prin intermediul „dorinței de recunoaștere” a omului. El explică această legătură pornind de la cele trei părți ale sufletului descrise de Platon în *Republica*: cea care dorește, cea rațională și spiritualitatea (*thymos*). În viziunea lui Fukuyama primele două trăsături sunt suficiente pentru a explica prosperitatea materială. Dorința ne îndeamnă să producem (bunuri, servicii etc), iar rațiunea ne învață cum să facem acest lucru în mod eficient. Astfel, „logica științei moderne” este o forță care dă coerență și direcție istoriei. Dar ea nu poate explica libertatea politică. Aceasta din urmă își are baza în „lupta pentru recunoaștere” a omului. Fukuyama arată că „Omul diferă în mod fundamental de animale, totuși, deoarece, în plus, el dorește dorința altor oameni, adică el vrea să fie «recunoscut»”. Împreună, logica economică a științei și „lupta pentru recunoaștere” a omului sunt forțele care duc toate națiunile spre capitalismul liberal democratic. Este implicit în analiza lui Fukuyama că libertatea economică este necesară pentru apariția libertății politice. El spune că există multe exemple istorice și contemporane de capitalism tehnologic avansat coexistând cu autoritarism politic, de la Japonia din timpul perioada Meiji și Germania lui Bismarck, la Singapore și Tailanda. În aceste țări, libertatea economică a fost relativ înaltă în perioadele respective.

[7] În nota lor de subsol 1, Soysa și Vadlammanati arată că „Noi utilizăm termenii *represiune politică* și *violări ale drepturilor omului* interșanjabil, deoarece ele reprezintă în esență același lucru”. Sublinierile aparțin autorilor.

predicționeze mai bine drepturile omului”. În linie cu aceste mai vechi sau mai noi abordări, eu am arătat că există un lanț cauzal de aur care face democrația dependentă de libertatea economică și întoarcerea permanentă la socialism imposibilă, dar nu imposibilă pentru o perioadă limitată (Croitoru, 2012)[8].

Conform acestei viziuni liberale, este de așteptat ca libertatea economică redusă să altereze, mai devreme sau mai târziu, atât nivelul de trai cât și libertatea politică. În România, menținerea la niveluri joase a nivelului de trai în ultimii 22 de ani a confirmat această cauzalitate, dar evoluția libertății politice părea mai degrabă să o infirme. Evoluția libertății politice părea să reconfirme viziunea lui Gordon Tullock (1988), conform căreia o prezență masivă a statului nu reduce libertățile non-economice.

Într-adevăr, în multe state democratice în care guvernele sunt mari după ponderea cheltuielilor în PIB (cum ar fi Suedia, invocată de Tullock), libertățile politice nu s-au deteriorat, așa cum au prezis Hayek (*The Road to Serfdom*) și Friedman. Totuși, fără o bază solidă în libertatea economică, în Ungaria și, foarte recent, în România, adică în interiorul Uniunii Europene, au apărut semne ale alterării libertății politice. Astfel, relația dintre libertatea economică și libertatea politică și socială devine actuală, nu doar

---

[8] Lanțul cauzal de aur este următorul: *proprietatea preponderent privată* asupra capitalului este baza pentru *piețe libere*, care asigură *concurența* din care rezultă *inovarea*, adică baza unei *productivități* suficient de înalte pentru a permite *democrația* și *libertatea politică*. Ultimile două asigură că secvența anterioară a lanțului, adică premisele existenței celor două, nu pot fi suprimate definitiv, deși pot fi suprimate temporar.

pentru viitorul Chinei și al Lumii Arabe, dar și pentru viitorul Uniunii Europene.

Libertatea economică fragmentată a României

Există diverși indici care măsoară libertatea economică și libertatea politică. În scopul acestui studiu îi vom utiliza pe cei publicați de *The Wall Street Journal* și *The Heritage Foundation* și, respectiv, de *The Freedom House*. În câteva cazuri izolate, cum ar fi China, India și Singapore, nu există o bună corelație între libertatea economică și libertatea politică. De exemplu, India este o țară cu o libertate economică redusă, dar cu o libertate politică relativ ridicată. În schimb, Singapore este o țară cu unul dintre cei mai înalți indici ai libertății economice, dar cu o libertate politică relativ redusă. Pentru ansamblul celorlalte țări însă, există o corelație directă pozitivă puternică între indicii de libertate economică măsurați de *The Wall Street Journal* și *The Heritage Foundation* și libertatea politică măsurată de *The Freedom House*.

România are o libertate economică relativ redusă. În clasamentul *The Heritage Foundation/The Wall Street Journal* pentru 2012, România se situează pe locul 62 din 179, cu un indice general al libertății economice (IGLE) egal cu 64,4, intrând în categoria economiilor cu o libertate economică moderată.

Atingerea acestui nivel a fost dificilă. Până în 1996 economia a fost represată (IGLE mai mic decât 50). Din 1997 și până în 2007, economia a fost preponderent neliberă (mostly unfree), cu IGLE mai mic decât 60. Abia în anul 2007 indicele a crescut peste media mondială și totodată peste pragul de 60, economia începând să opereze cu o libertate economică moderată. IGLE se calculează pe baza a 10

sub-indici care măsoară libertatea, fiecare indicând diferite aspecte ale acesteia (fiscală, financiară, monetară, de comerț etc.).

Fundamental mi se pare însă faptul că dintre cei 10 sub-indici, cei mai mici au fost indicele referitor la drepturile de proprietate și indicele privind corupția, adică indicii care caracterizează domnia legii[9]. De asemenea, din perspectiva apariției semnelor care arată că libertatea politică s-ar putea deteriora în România, mi se pare relevant și faptul că, imediat după indicii privind domnia legii se situează indicele privind cheltuielile guvernamentale, care are o valoare relativ joasă.

Deficitul de libertate economică ce apare pe aceste trei rute este foarte mare comparativ cu deficitul general de libertate economică și, în opinia mea, se corelează cel mai bine cu libertatea politică. De aceea am spus la începutul studiului că deficitul de libertate economică este nu numai cantitativ, dar și calitativ.

---

[9] „În experiența mea – arată Alan Greenspan – cea mai importantă este natura domniei legii. .(..) A fi avut, pentru mai mult de două secole o protecție neegalată a drepturilor individuale, și în special a drepturilor de proprietate, pentru toți participanții din economia noastră, atât nativi cât și emigranți, este un contributor profund important la cutezanța și prosperitatea noastră…Principiul libertății individuale atinge o coardă culturală sensibilă în America: credința încorporată în Constituția noastră a egalității de bază a tuturor cetățenilor în fața legii” (p. 468). Pentru a fi și mai clar Geenspan spune: „În fapt, un motiv major pentru care ele (țările în curs de dezvoltare – *nn*.) rămân «în curs de dezvoltare» este slaba lor sprijinire pe aplicarea drepturilor de proprietate” (p. 389). Greenspan ajunge și la concluzia că „succesul unei prognoze economice de cinci și zece ani depinde atât de mult de prognoza gradului de domnie a legii cât depinde și de econometria noastră cea mai sofisticată” (p 504).

Drepturile de proprietate precare

În clasamentul amintit, sub-indicele drepturilor de proprietate a fost 30 începând din 1995 (anul în care a început publicarea indicilor) până în 2008. Abia în 2009 a crescut la 35 și s-a stabilizat la 40 în perioada 2010-2012. Sub-indicele asociat corupției este încă și mai mic, și anume 37. Spre comparație, în Germania acești indicii sunt egali cu 90 și respectiv cu 79 în clasamentul pe 2012. Acești doi indici caracterizează domnia legii în societate. Nivelul lor redus în România arată că suntem o societate fără respect față de ideea de domnie a legii.

Cei doi sub-indici confirmă cunoașterea noastră că, de-a lungul ultimilor 22 de ani, drepturile de proprietate au fost neclare. Prea multe întreprinderi au rămas pentru prea mult timp în proprietate publică. Astfel a fost posibil ca puterea economică să rămână în mâna grupurilor de interese politice. Stimulentele financiare importante au rămas disponibile pentru politicienii care exercitau controlul asupra întreprinderilor rămase în proprietatea statului. Cu o libertate economică insuficientă nu s-a putut reduce puterea politicienilor asupra oamenilor.

Cu drepturi de proprietate neclare, multe industrii nu au putut deveni competitive. Cei mai mulți antreprenori privați nu au fost „votați" de piață, ci au „privatizat *ad hoc*" relațiile comerciale externe ale fostului regim socialist. În același timp, ei au rămas și directori ai unor mari întreprinderi de stat, sifonând profiturile de la acestea spre firmele proprii, și au pus pentru mult timp bariere la intrare în industriile în care operau cu firmele lor.

Din acest motiv, mulți oameni au fost nevoiți să se bazeze pe stat pentru ocuparea forței lor de muncă. În același timp, unele ajutoare justificate pe termen scurt au fost permanentizate. Plătindu-i în acest fel să nu muncească, guvernele i-au făcut pe prea mulți, în timp, dependenți de ajutoarele sociale, limitându-le libertatea economică, aspirațiile, energiile creatoare etc.

Cadrul instituțional incomplet sau neclar privind respectarea contractelor și a drepturilor de proprietate, a dus la apariția de credite proaste și de arierate între întreprinderi și la menținerea în viață a întreprinderilor de stat producătoare de pierderi. Prin arieratele de impozite și prin sifonarea profiturilor, o parte din resursele aflate în *proprietatea guvernului* – de exemplu o parte a veniturilor bugetare – a trecut de facto în *proprietate comună*, ceea ce a dus la deficite relativ mari sau la impozite relativ înalte. Salvând *ex post* multe firme care s-au confruntat cu probleme, guvernele le-au făcut pe acestea dependente de intervenția statului. Angajat în prea multe astfel de operațiuni, statul însuși a ajuns, în 1992 și 2009 să fie salvat de FMI și UE.

În esență, reforma care trebuia să transforme realitatea „cetățeanul este în slujba guvernului" în realitatea „guvernul este în slujba cetățeanului" a eșuat. Suveranitatea nu s-a transferat de la stat la individ, așa cum s-a sperat în 1989. Simbioza dintre birocrația coruptă și elitele de afaceri a continuat să controleze întregul sistem economic, făcând loc unui sector informal mare, care este o bună măsură a politicilor restrictive.

Ca rezultat, libertatea economică a oamenilor și firmelor este relativ joasă. Libertatea pieței, de care depinde creșterea economică sustenabilă, a rămas precară. De aceea nu avem o clasă de mijloc extinsă, iar cea care există este vulnerabilă. De aceea nu suntem la fel de prosperi și nu avem o civilitate similară cu a occidentalilor. De aceea criza ne apasă mai tare decât pe cei din occident.

Deoarece toate libertățile derivă din drepturile de proprietate, neclaritatea acestora a avut drept consecință alterarea tuturor libertăților. Esența acestui fenomen o constituie faptul că la 22 de ani de la căderea comunismului, în țară nu domnește legea. De aceea corupția și corupții există, dar nu sunt condamnați de justiție[10]. Din acest motiv chiar și libertatea de exprimare sau libertatea individuală este iluzorie în cazuri particulare. De aceea Freedom House caracterizează democrația din România ca democrație cu defecte (flawed democracy), iar libertatea presei ca având „probleme notabile”.

Mulți români cred că dacă pot critica pe oricine, mai ales pe politicieni, sunt liberi. Din acest motiv ei nu și-au dat seama că libertatea economică a fost menținută la niveluri joase prin manipularea dorințelor lor și a doctrinelor. Astfel s-a sădit sentimentul că privatizarea înseamnă vânzare de țară, iar corupția este o normalitate. Moștenitorii politici ai PCR, aciuați în diverse partide, au pretins, ca și comuniștii, că oferă libertate și s-au folosit de acești oameni, răstălmăcind semnificația și virtuțile libertății.

---

[10] Totuși, comparat cu anul 2012, când acest studiu a fost încheiat, lupta împotriva corupției s-a accentuat începând din 2013.

Libertatea individuală și redistribuirea

Nu numai drepturile de proprietate neclare și corupția pot menține libertatea economică la niveluri suficient de mici astfel încât să conducă la alterarea libertății politice. O altă rută, care are legătură cu volumul transferurilor guvernamentale, este modul în care societatea înțelege libertatea individuală. În numele *libertății individuale prost înțelese*, guvernele pot menține un nivel înalt al consumului public și al transferurilor.

Chiar și în societățile capitaliste, libertatea individuală poate fi evaluată, în mod eronat, în funcție de accederea la un loc de muncă, la servicii de sănătate, educație etc. De exemplu, șomajul ar putea fi interpretat, în mod eronat, ca o lipsă a libertății individuale de a avea un loc de muncă. Eroarea provine din faptul că, prin această interpretare, libertatea individuală este evaluată separat de baza sa, adică separat de drepturile naturale ale omului.

Politicienii au puterea politică și stimulentele să „corecteze” această „lipsă de libertate individuală” prin realizarea unei egalități materiale a diverselor persoane. Egalitatea materială poate fi realizată prin reglementări aprobate în mod democratic în parlament, adică prin utilizarea puterii politice pentru a crea sistemele de protecție socială. Rezultatul final este acela că volumul bogăției materiale produse se reduce.

Există însă un bun motiv pentru a accepta un sistem de securitate socială: pe termen mai lung, producerea

bogăției este rezultatul unui proces de distrugere creativă, din care rezultă multă suferință pentru mulți oameni. În opinia mea, cea mai clară explicare a acestui proces a oferit-o Alan Greenspan, care a scris că „... pentru orice cultură și nivel de educație date, cu cît mai mare este libertatea de a concura și mai puternică domnia legii, cu atât mai mare este bogăția materială produsă. Dar, regretabil, cu cât mai mare este gradul de concurență – și, ca rezultat, cu cât mai rapid începe uzura morală a facilităților de capital și a calificărilor muncitorilor care lucrează în ele – cu atât este mai mare gradul de stres și de anxietate experimentate de participanții la piață" (Greenspan, 2007, p. 504). În concluzie, există o limită pe care, dacă o depășește, concurența face stresul insuportabil.

Eu mi-am exprimat opinia că sistemul capitalist are nevoie de redistribuire pentru a evita inegalitățile extreme și pentru a produce mai multă *libertate substanțială*, așa cum a fost definită de Amartya Sen (1999), adică în sensul producerii de mai multe oportunități de dezvoltare, în virtutea căreia se justifică alegerile publice. Cu alte cuvinte, am acceptat că nu poate exista o libertate economică totală. Adică nu poate exista exclusiv o ordine economică a proprietății private, ci există o ordine care derivă și din puterea politică[11].

Din celaltă perspectivă însă, „...a devenit evident că într-o lume competitivă la nivel global, există limite

[11] Aristotel în *Politica* arată că "cetatea (statul – *n.n.*) este anterioră în mod natural familiei și fiecăruia dintre noi" (p.15) și că "...există în toți pornirea naturală pentru o asemenea comunitate..."(p.17)..."Precum omul care își împlinește menirea este cea mai bună dintre ființe, tot așa cel lipsit de lege și de dreptate este cea mai rea dintre toate..."(p.17).

pentru mărimea și natura sitemelor de protecție socială pe care piețele le pot tolera fără consecințe economice negative severe” (Greenspan, 2007, p 504). Aceste limite au fost depășite și în România și în alte țări europene, mai ales prin creștera nesustenabilă a pensiilor și printr-o protecție excesivă împotriva pierderilor locurilor de muncă[12].

Din păcate, o „generozitate” nesustenabilă și socialmente ineficientă a statului, care excede creșterea libertății substanțiale, apare pe cale democratică și, din acest motiv, în multe cazuri este dificil de evitat. O astfel de „generozitate” reduce stimulentele pentru muncă și extinde numărul celor care depind de redistribuiri (pensionari și salariați de la bugetul public, asistați social), reducând libertatea economică și, astfel, libertatea individuală și politică.

[12] Prin protecția împotriva pierderii locurilor de muncă se încalcă libertatea celor care caută de muncă.

Redistribuirea excesivă și drumul spre „tirania majorității”

Când libertatea economică este redusă pe această cale, libertatea politică este în pericol deoarece un număr mare și crescând de oameni ajung să se considere nu atât proprietarii diverselor bunuri sau drepturi stabilite prin lege, cât mai ales proprietarii valorilor acelor bunuri sau drepturi. Din această cauză, mecanismele de corecție a exceselor nu se pot utiliza sau se utilizează prea târziu, deoarece par nelegitime și sunt respinse de un număr mare și crescând de beneficiari ai veniturilor din redistribuire. De exemplu, pensionarii din sistemul public de tipul *pay as you go* (piramidal) cred, în mod corect, că au dreptul la pensii, dar ei de asemenea cred, în mod incorect, că au dreptul la un anumit nivel al pensiei, chiar dacă acesta nu mai poate fi plătit. La fel este și cu alte ajutoare.

Pentru a fi mai clar, aduc în discuție problema similară a drepturilor de proprietate asupra locuinței. Dreptul de proprietate este asupra proprietății fizice, nu asupra valorii casei, care se poate modifica pentru că alți proprietari vând sau cumpără case (Hoppe și Block, 2002). Dacă dreptul de proprietate ar fi asupra valorii casei, atunci am încălca libertatea altora de a vinde sau cumpăra case. În mod similar, nu există un drept de proprietate asupra mărimii pensiei sau ajutoarelor, ci doar dreptul de a primi pensie. Publicul nu este interesat de această distincție dacă pensiile publice sau ajutoarele sunt dimensionate adecvat și rămân sustenabile și plătibile în cuantumurile stabilite prin legi.

Dar nimeni dintre cei care au venituri din redistribuire nu aceptă cu ușurință reducerea veniturilor nominale dacă acestea devin nesustenabile. Astfel, cererea curentă pentru venituri din redistribuire devine excesivă. În România, numărul pensionarilor și al angajaților din sectorul public și al celor asistați social este de peste două ori mai mare decât numărul celor care muncesc în sectorul privat. Din această cauză, numărul celor care se vor opune reformelor vizând creșterea libertății economice prin aducerea finanțelor sectorului public la niveluri sustenabile va fi relativ mare pentru o lungă perioadă.

Odată apărută, cererea excesivă pentru redistribuire fie va găsi, fie va genera o structură politică pentru a o satisface. Astfel, pe această rută se subminează libertatea economică și, astfel, bazele libertății politice și se poate ajunge la „tirania majorității”, de care s-a vorbit pentru prima dată în Grecia Clasică (secolele 5-4 î. Hr.) și a fost readusă în epoca modernă de Adams, Tocqueville, Mill, Popper și alții.

Eșecul reducerii corupției și creșterea dependenței de redistribuire în România

Din păcate, reducerea libertății economice prin creșterea redistribuirii este foarte subtilă și majoritatea nu o „vede”. Aceasta explică de ce nu a apărut un public care să voteze împotriva creșterii redistribuirii la niveluri excesive. Cel mai bine se vede lipsa domniei legii, indicată de corupția ridicată (vizibilă) și de drepturile de proprietate precare (mai puțin vizibile), la care m-am referit mai sus. În 2004, populația a votat împotriva corupției, pe care a asociat-o cu guvernarea Năstase, adică împotriva celei mai vizibile rute de reducere a libertății economice.

Deși alianța politică DA, catalogată de percepția publică de centru-dreapta, a câștigat alegerile, populația nu a votat pentru o guvernare de centru-dreapta, care promitea creșterea libertății economice mai ales prin clarificarea drepturilor de proprietate și introducerea domniei legii. Populația a votat alianța DA pentru că, spre deosebire de alianța politică adversă, promitea în mod credibil reducerea corupției și, ca și alianța politică adversă, nu viza în niciun fel reducerea dependenței de redistribuire[13].

---

[13] Erik V. Kuehnelt-Leddihn (1988) a explicat foarte clar și convingător de ce pardidele de dreapta (pe care le numește partide Strânge Cureaua) rareori au curajul să reverseze măsurile implementate de partidele de stânga (pe care le numește partide Moș Crăciun), indisciplinate economic. Iată un citat din articolul său din 1988: „Dar cu 150 de ani în urmă el (Torqueville – *n.n.*) nu putea să prevadă exact că scena parlamentară va produce două tipuri principale de partide: partidele Moş Crăciun, în general de stînga, şi partidele Strînge Cureaua, mai mult sau mai puţin de dreapta. Partidele Moş Crăciun, cu cadouri pentru cei mulţi, în mod normal iau de la unii pentru a da altora: ele operează cu largheţe (largesse), ca să folosim termenul lui John Adams. Socialismul, că este naţional sau internaţional, va

Dimpotrivă, dependența de redistribuire a crescut, în timp ce reducerea corupției a rămas un deziderat. Guvernele din perioada 2005-2008 au beneficiat de boomul economic mondial și au practicat o „generozitate” nesustenabilă și socialmente ineficientă, care a crescut atât numărul cât și beneficiile salariaților, pensionarilor și asistaților din bani publici. Aceasta a făcut redistribuirea în ansamblu nesustenabilă. Când criza a lovit România la sfârșitul anului 2008, un număr crescut de oameni erau pregătiți să se opună reformelor care vizau aducerea redistribuirii la niveluri sustenabile. În acest fel, ei au devenit adversarul reformelor care vizau creșterea libertății economice prin reducerea redistribuirii.

În 2009, adâncirea recesiunii a făcut necesară aducerea cheltuielilor sociale la niveluri sustenabile. În 2009, guvernul nu a putut face nimic în acest sens deoarece cele două partide care îl susțineau (PDL și PSD) ajunseseră să aibă viziuni foarte diferite nu numai privind rolul și magnitudinea redistribuirii, așa cum aveau demult, ci și referitor la corecțiile necesare. Din cauza crizei, PDL părea hotărât să exerseze înțelepciunea unui partid de dreapta, dar în același

---

acţiona în numele „justiţiei distributive”, precum şi a „justiţiei sociale” şi a „progresului” şi, astfel, va cîştiga popularitate. La urma urmei, nu tragi în Moş Crăciun. Ca urmare, în mod normal, aceste partide vor cîştiga alegerile, iar politicienii care utilizează sloganurile lor vor fi eficienţi în strîngerea de voturi. Partidele Strînge Cureaua, în cazul în care, în mod neaşteptat, cîştigă puterea, în general acţionează cu mai multă înţelepciune, însă rareori au curajul să anuleze politicile partidelor Moş Crăciun. Masele votante, care favorizează în general partidele Moş Crăciun, şi-ar retrage imediat sprijinul în cazul în care partidele Strînge Cureaua ar acţiona în mod radical şi consecvent. Risipitorii sînt, desigur, mai populari decît zgîrciţii. De fapt, partidele Moş Crăciun sînt rareori învinse cu adevărat, însă ele se înving singure din cînd în cînd sprijinind candidaţi fără şanse sau provocînd serioase tulburări politice sau dezastre economice”.

timp părea să-și asume și curajul, rar asumat de partidele de tip Strânge Cureaua, de a anula politicile partidelor de tip Moș Crăciun.

Corecțiile au venit mai ales în 2010, propuse de guvernările Boc și susținute de coaliția guvernamentală care și-a asumat poziția de centru-dreapta (PDL, UDMR, UNPR, plus independenți) și de președintele Băsescu. Corecțiile au intrat în conflict cu interesele celei mai mari părți a populației votante (salariați, pensionari și asistați din bani publici), a cărei dependență de redistribuiri crescuse în perioada 2005-2008.

Concomitent, gradul redus de libertate economică s-a combinat cu recesiunea economică pentru a face foarte vizibilă o cale pe care libertatea politică a fost permanent alterată încă din 1990. Sub toate guvernele perioadei 1990-2012, alterarea libertății politice a luat forma politizării tuturor instituțiilor publice. Oamenii au putut vota, dar politicienii votați au numit politruci în posturi care cer competențe specifice, ceea ce nu reflecta intenția inițială a votanților.

Recesiunea nu a făcut decât să mărească vizibilitatea acestei forme de alterare a libertății politice și să genereze mai multă îngrijorare în legătură cu ea. În același timp, unii au rămas mai presus de lege și corupția nu a scăzut. Pe acest fundal, treptat, atractivitatea opoziției, care a făcut promisiuni populiste, a crescut la cote foarte mari.

Publicul dependendent de redistribuire și caracteristicile sale

În mai 2012, venirea la putere a USL s-a produs pe fondul unui suport public pe care nicio alianță politică nu l-a mai avut în ultimii 10 ani. Suportul public este asociat cu numărul mare de oameni dependenți de redistribuire. Pentru a elimina orice confuzie despre cine furnizează acest suport, trebuie făcută distincție între trei categorii de public cu drept de vot:

a) *publicul format din salariații, pensionarii și asistații* de la bugetul public;
b) *publicul dependent de redistribuire*, adică publicul de la categoria anterioră din care se scade numărul bugetarilor care nu depind de veniturile de la buget deși lucrează în acest sector[14]; și
c) *publicul votanților dependenți de redistribuire*, adică publicul dependent de redistribuire la care se adaugă rudele și prietenii lor care lucrează în sectorul privat, mai ales oameni cu venituri mici, care votează cu politicienii care favorizează redistribuirea.

În afară de suportul dat de votanții dependenți de redistribuire care efectiv votează, mai există ceva suport de la cei care votează negativ, adică de la cei care deși nu simpatizează cu USL, votează totuși cu această uniune politică pentru a-și arăta dezamăgirea față de guvernarea anterioară. În sfârșit, această alianță politică are și simpatizanți care nu sunt votanți dependenți de redistribuire, dar numărul lor este

[14] Unii dintre bugetari nu sunt dependenți de redistribuire fie pentru că au calificări înalte care le permit să lucreze oricând în sectorul privat, fie pentru că aparțin unor familii înstărite. Toți aceștia au o libertate economică relativ mare.

foarte mic. Ipoteza mea este că votanții dependenți de redistribuire furnizează cea mai mare parte a suportului public al USL.

Publicul votanților dependenți de redistribuire are patru caracteristici relevante pentru legătura dintre libertatea economică și libertatea politică:

- furnizează mai mult de jumătate din numărul celor care merg să voteze[15];
- cei mai mulți au venituri joase, și nu vor ca veniturile sau locurile lor de muncă să fie reduse (apără redistribuirea);
- libertatea lor economică este mai mică decât libertatea economică a celorlalți votanți. Libertatea economică a acestor oameni este foarte redusă nu numai datorită lipsei domniei legii, ci și datorită dependenței de redistribuire;
- consideră că există o forță politică care dorește să reducă redistribuirea. Această trăsătură este întărită de experiența recentă a reducerii salariilor bugetare și a unor ajutoare sociale[16].

---

[15] Aici se includ 5,5 milioane de pensionari, 1,2 milioane salariați și 1 milion de asistați. În total 7,7 milioane de persoane cu venituri de la buget. Dacă un sfert din salariații bugetari ar putea să-și găsească imediat un loc de muncă în afara sectorului public (ceea ce este o exagerare), atunci trebuie scăzut 0,3 milioane votanți. Dacă presupunem că din cele 3 milioane de angajați în sectorul privat, un sfert au rude în sectorul bugetar (ceea ce este o subestimare), atunci trebuie adăugat 0,75 milioane persoane. Astfel se ajunge la un număr 8,15 milioane de votanți dependenți de redistribuire. Dacă presupunem că prezența la vot a votanților dependenți de redistribuire este mai mare decât a celorlalți votanți, să spunem 50 la sută (ceea ce se explică măcar prin înclinația mai mare a pensionarilor de a merge la vot), atunci sunt aproximativ 4,1 milioane de votanți dependenți de redistribuire care efectiv votează, dintr-un total de 7,2 milioane votanți care s-au prezentat la alegerile parlamentare din 2008 (adică votanții dependenți de redistribuire reprezintă 56,6 la sută din totalul votanților).

Aceste trăsături constituie baza pentru o anumită „indiferență” colectivă a celor dependenți de redistribuire, pe de o parte față de eficiența utilizării economisirilor din societe, iar pe de altă parte față de libertatea politică, ambele strict necesare pentru progres și dezvoltare. Înainte de a arăta în paragraful următor modul în care s-au combinat cele patru carecteristici pentru a face posibilă alterarea libertății politice în România, este important să arătăm modul în care votanții dependenți de redistribuire pot reduce eficiența utilizării economisirilor și, implicit, libertatea economică, adică baza libertății politice.

Volumul și eficiența utilizării economisirilor scad dacă votanții dependenți de redistribuire (mai săraci) ajung, prin reprezentanții lor în parlament, să legifereze și să impoziteze. Acest pericol a fost subliniat cu mult timp în urmă de celebrul economist suedez Wicksell (1896) în legătură cu clasele sărace. El atrăgea atenția că acestea din urmă pot să „impună grosul tuturor impozitelor asupra bogaților și în același timp să fie așa iresponsabile și extravagante în aprobarea cheltuielilor publice la care ele însele contribuie”. În schimb, arată Wicksell, masele sărace pot fi puțin preocupate de „capitalul mobil al națiunii care poate să fie curând risipit fără folos”.

Pe scurt, în limbajul de astăzi, Wicksell se referea la faptul că în loc ca economisirile să fie folosite de piață pentru finanțarea celor mai eficiente investiții, sunt luate prin impozite la buget și cheltuite iresponsabil. În acest caz, politicile de stimulare a economisirii nu mai

---

[16] Salariile și unele beneficii sociale acordate salariaților din sectorul public au fost tăiate cu 25 la sută în iulie 2010.

au sens. În acest fel, libertatea economică generală scade prin reducerea cel puțin a următoarelor libertăți economice:

- libertatea monetară (dacă apar deficite bugetare și din această cauză inflația crește);
- libertatea de afaceri (deoarece crește timpul în care capitalul necesar pornirii unei afaceri poate fi acumulat);
- libertatea de a investi (deoarece se reduce capitalul disponibil);
- libertatea fiscală (deoarece scade gradul în care venitul și avuția rămân la cei care o produc)
- și, evident, libertatea asociată cu cheltuielile guvernamentale (deoarece creșterea cheltuielilor publice produce efectul de evicțiune a consumului privat și a investițiilor).

Mecanismul recentei alterări a libertăţii politice în România

Așa cum pot accepta reducerea eficienței utilizării economisirilor sociale, votanții dependenți de redistribuire pot accepta o reducere a libertății politice, deși nu și-o doresc. Pentru a înțelege cum este posibil acest lucru, trebuie pornit de la caracteristicile (i) și (ii) ale publicului votanților dependenți de redistribuire și de la echilibrul pe care acestea îl generează. Faptul că cei dependenți de redistribuire generează cel mai mare număr de votanți (caracteristica (i)) garantează și existența (sau formarea) unei forțe politice care să satisfacă dorința acestora privind păstrarea locurilor de muncă și, eventual, creșterea veniturilor pe care le primesc de la buget (caracteristica (ii)). Astfel, apare un echilibru: dependenții de redistribuire primesc veniturile și locurile de muncă dorite, iar politicienii care promit menținerea sau creșterea nivelului redistribuirii își asigura o reprezentare parlamentară în proporție cu numărul celor care se bazează pe redistribuire.

Totuși, echilibrul acesta este potențial în conflict cu libertatea politică. Odată ce el este satisfăcut, premisele pentru exercitarea „tiraniei majorității" sunt puse. În condițiile menționate, majoritatea parlamentară (temporară) poate altera libertatea politică fără ca o masă suficient de mare de oameni să se poată opune. Pe termen scurt, cei dependenți de redistribuire, presupuși în raționamentul nostru majoritari (caracteristica (i)), nu au stimulentele să o facă. Dacă votanții dependenți de redistribuire ar ieși

în stradă să se opună alterării libertății politice, pe care ei nu o doresc, ar aduce la putere o forță despre care ei cred că există (caracteristica (iv), și care va reduce redistribuirea[17].

Confruntați cu problema alegerii între reducerea veniturilor și reducerea libertății politice, cei mai mulți dintre votanții dependenți de redistribuire vor prefera, pe termen scurt, reducerea libertății politice. Diferența dintre libertatea lor economică și libertatea politică a societății este mai mare decât diferența dintre libertatea economică a celorlalați votanți și aceeași libertate politică (caracteristica (iii)). Pe această bază, cei mai mulți dintre cei dependenți de redistribuire pot accepta o reducere a libertății politice dacă aceasta este soluția pentru a evita reducerea redistribuirii de care depind.

În consecință, dacă toate condițiile menționate până aici – libertatea economică joasă (mai ales pe ruta drepturilor de proprietate și a corupției) și existența unei majorități parlamentare fondate pe votul celor dependenți de o redistribuire nesutenabilă – sunt îndeplinite, atunci ușa spre alterarea libertăților politice este deschisă. Mai este necesar doar un declanșator al acțiunilor care reduc efectiv libertatea politică. În România, acest declanșator a fost lupta electorală, care a dus la inițierea acțiunilor pe care le-am menționat la începutul studiului ca semne că există

[17] Aceata ar putea explică de ce, în 2008, deși s-a autoprezentat ca forță politică de centru-dreapa, PDL nu a vorbit în campania electorală de necesitatea reducerii redistribuirii devenită nesustenabilă în lumina crizei finaciare mondiale, declanșată în iulie 2007. O altă explicație ar fi că, pur și simplu, în toamna lui 2008 PDL încă nu înțelesese că factura salariilor, a pensiilor și a ajutoarelor din bugetul public devenise nesustenabilă.

înțelesuri precare ale angajamentului față de statul de drept (domnia legii) într-un sistem democratic pluralist și că libertatea politică ar putea să se deterioreze.

Acțiunile inițiate de USL, amintite la începutul studiului, au fost de neimaginat în UE, dacă luăm în considerare reacția președintelui CE și a altor oficiali. Reacția lor a indicat clar îngrijorarea privind viitorul libertăților politice. De asemenea, legalitatea acțiunilor a fost pusă la îndoială de o mare parte a publicului românesc. Acțiunile au avut loc cu doar câteva luni înainte de alegerile parlamentare, ceea ce dovedește încrederea inițiatorilor că votanții dependenți de redistribuire ar accepta, chiar dacă nu ar aplauda, o eventuală reducere a libertății politice.

În sfârșit, alterarea libertății politice prin mecanismul descris are și o componentă autoreglatoare, datorită căreia deteriorarea libertăților politice nu este sustenabilă. Ea va fi criticată și sancționată de partenerii economici externi, fie ele guverne democratice sau investitori privați instituționali sau individuali. Dar, indiferent de acțiunile exteriorului, va exista o mișcare internă împotriva alterării libertăților politice. În interior, la început, doar cei cu libertate economică relativ mare se vor opune alterării libertăților politice. Cei mai mulți oponenți vor fi, inevitabil, din sectorul privat.

Totuși, deoarece compromisul dintre redistribuire și libertatea politică nu există pe temen lung, veniturile din sectorul bugetar vor scădea. În final, chiar și cei dependenți de redistribuire se vor întoarece împotriva politicienilor care atentează la libertatea politică. Astfel, baza pe care se constituie alianțele politice care

sprijină redistribuirea excesivă se destramă, antrenând destrămarea alianțelor politice.

Pe termen lung, dacă libertatea economică rămâne scăzută datorită drepturilor de proprietate precare și corupției, publicul dependent de redistribuire, cu cele patru carcteristici descrise va dăinui. Ciclul descris în acest paragraf se va relua din punctul în care ei vor fi din nou dispuși la o reducere a libertății politice dacă astfel s-ar evita, pe termen scurt, reducerea veniturilor individuale din redistribuire.

O mulțime psihologică?

În mecanismul de alterarea libertății politice, declanșatorul l-au constituit acțiunile enumerate la începutul studiului. Rapiditatea și eficiența cu care au fost implementate aceste acțiuni arată clar că au fost concepute ca un plan bine coordonat. Ca orice plan, și acesta trebuie să fi avut un număr restrâns de autori. În măsura în care se admite că implementarea planului necesita acțiuni la limita legii și a altor norme de drept, trebuie explicat de ce o masă mare de parlamentari a fost de acord să urmeze planul.

Argumentul că planul a fost urmat pe baza disciplinei de partid nu ține, deoarece aceasta nu este fondată pe ipoteza forțării legilor. Este greu de admis că, eventual, fiecare parlamentar în parte și-ar fi asumat riscul încălcării legii fără o garanție împotriva suportării consecințelor. Pot fi două ipoteze pentru asumarea acestui risc. Ambele au la bază faptul că se generalizase opinia conform căreia majoritatea oamenilor ar fi votat pentru demiterea președintelui (a cărei popularitate scăzuse la cote foarte joase după mai bine de 3 ani de criză economică) dacă acest lucru ar fi făcut obiectul unui referendum.

Prima ipoteză este aceeea că toți parlamentarii care au votat planul au crezut în reușita lui și l-au asumat în mod conștient. Demiterea președintelui prin referendum ar fi legitimat întregul plan, chiar dacă ar fi existat suspiciuni privind legalitatea acțiunilor.

A doua ipoteză este aceea că parlamentarii puterii au dobândit trăsăturile unei mulțimi psihologice înainte

de a vota planul. O mulțime de oameni se transformă într-o mulțime psihologică „dacă personalitatea conștientă dispare și ideile și sentimentele entităților se orientează în aceeași direcție” (Le Bon, *Psihologia mulțimilor*). Pentru ca această transformare să apară, nu este necesară „prezența simultană a mai multor indivizi în același loc” (idem). Ceea ce este necesar este un eveniment special.

Evenimentul special a fost planul liderilor USL, pe care l-am sumarizat în text. Acest plan nu i-a transformat pe cei care ar fi votat împotriva președintelui într-o masă psihologică. Dimpotrivă, el i-a divizat pe aceștia, ceea ce era previzibil. Planul nu a afectat rațiunea votanților dependenți de redistribuire, care ar fi votat împotriva președintelui în virtutea caracteristicilor (i)-(iv) și a raționamentelor expuse în text. În schimb, pe ceilalți votanți, planul – *contestat ca ilegal de o mare parte a populației, dependentă sau nu de redistribuire* – i-a demobilizat în mare măsură. Astfel, numărul celor care ar fi votat pentru demiterea președintelui a scăzut după apariția planului.

Este posibil însă ca planul să fi reușit să transforme grupul parlamentarilor puterii într-o masă psihologică. Neînțelegând divizarea pe care planul o produce în interiorul populației și stimulați de câștigarea alegerilor locale din iunie 2012, la care participarea la vot a fost de aproape 55 la sută, ei s-au văzut „eroi” și au votat orbește planul, iluzionându-se că sunt în asentimentul majorității populației votante. În fața unei mase psihologice, legile nu contează.

Gustave Le Bon a arătat în *Psihologia Mulțimilor* (1895) că „Prin simplul fapt că aparține gloatei, omul

coboară mai multe trepte pe scara civilizației. Singur, era poate un ins cultivat, în mulțime este un instinctual, deci un barbar” (p.13). Aceasta explică de ce putem vedea „adunări parlamentare care adoptă legi și măsuri respinse în sinea lor de unii dintre membrii care le compun” (p.14).

În sfârșit, ceea ce poate fi concluziv pentru graba cu care s-a acționat este că „Masele nu sunt numai impulsive și mobile. Ca și popoarele primitive, ele nu admit obstacole între dorințele lor și împlinirea acestor dorințe, cu atât mai mult cu cât numărul lor le dă sentimentul unei puteri irezistibile” (p. 16). Din motivele pe care le-am menționat, în ambele ipoteze, parlamentarii puterii au fost siguri că votanții dependenți de redistribuire nu îi vor condamna și le vor valida acțiunile prin referendumul planificat.

Câteva lecții din aceste evoluții

Democrația nu garantează libertatea economică. Democrația înseamnă, așa cum spunea William Greider (1988), alegeri colective ale celor bogați și săraci, indiferent dacă sunt proprietari sau nu. Cu alte cuvinte, puterea politică nu aparține numai proprietarilor. Dacă din democrație rezultă o alterare a drepturilor de proprietate concomitent cu creșterea la niveluri nesustenabile a redistribuirii, atunci libertatea economică scade.

Cu un nivel scăzut de libertate economică, puterea politică se poate transforma ușor din democratică în nedemocratică, iar în democrație se poate ajunge ușor la tirania majorității. Pentru a garanta libertatea economică la un nivel care să asigure libertatea politică a oamenilor, democrația trebuie să asigure protejarea drepturilor de proprietate. Numai așa se poate garanta domnia legii de care are nevoie libertatea economică și numai așa libertatea economică poate garanta domnia legii, factori care, așa cum spunea Hayek, se condiționează reciproc.

Alegerile (politice) libere democratice nu sunt scutite de decizii arbitrare ale celor care câștigă alegerile. Pe această rută a discreționarismului, alegerile libere politice pot intra în conflict cu alegerile economice libere individuale, adică cu libertatea piețelor. Deoarece puterea politică nu aparține numai proprietarilor, între piețe și stat va fi permanent o luptă pentru ocuparea rolului central în administrarea economiei. În absența domniei legii, cu cât mai mare este rolul statului, cu atât mai mult este alterată

libertatea economică. Claritatea, coerența și imparțialitatea regulilor se pot altera și corupția își poate face loc ușor. Același efect îl poate produce și existența unui public dependent de redistribuire dacă pe baza lui se formează o majoritate în parlament.

Cu toate acestea, criza actuală este folosită pentru a reduce și mai mult, în numele unor idealuri frumoase, libertatea economică. Privatizările sunt amânate în ideea că pe timp de criză valoarea întreprinderilor privatizabile scade. Reglementările devin excesive mai ales în sectorul financiar, știut fiind că, în România, sub-indicele libertății financiare este al patrulea cel mai slab dintre cei zece sub-indici care caracterizează libertatea economică. Deși redistribuirea excesivă este o mare problemă a României, pentru politicieni criza pare să fie un bun motiv pentru a da mai multă putere guvernelor în detrimentul piețelor. Toate acestea pe fundalul unui nivel de corupție care continuă să rămână înalt.

Cineva ar putea crede că simpla înăsprire a prevederilor care sancționează acțiunile care pot altera libertatea politică, sau introducerea lor acolo unde lipsesc, ar fi o garanție pentru libertatea politică. Chiar dacă ar ajuta, astfel de prevederi nu ar constitui, totuși, garanții. Principala lecție a acestei analize este aceea că dacă nu se vor lua măsuri de creștere a libertății economice prin îmbunătățirea drepturilor de proprietate, prin reducerea corupției și prin reducerea dependenței de redistribuiri, libertatea politică s-ar putea deteriora. Chiar dacă semnele apărute în iulie 2012 privind posibila alterare semnificativă a libertății politice ar fi reversate, problema rămâne. Fără o

creștere adecvată a libertății economice pe rutele menționate, nu este decât o chestiune de timp până când vor apărea reduceri ale libertății politice.

Criza politică generată la începutul lunii iulie 2012 prin acțiunile menționate în introducere nu va avea doar consecințe economice pe termen scurt. Dimpotrivă, efectele sale vor fi în principal pe termen lung, datorită asimetriei ce caracterizează schimbările în percepția investitorilor referitoare la riscul politic. Odată apărut riscul politic, percepțiile investitorilor se schimbă aproape instantaneu și acest risc este introdus în procesul decizional și, ca urmare, investițiile se reduc. În schimb, după ce riscul politic a fost eliminat, poate să treacă foarte mult timp până când investitorii își schimbă percepția și elimină o parte semnificativă a acestui risc din procesul decizional. „În fapt, percepția investitorilor a unui astfel de risc politic se schimbă așa de încet că ar trece ani după orice schimbări fundamentale și credibile înainte ca astfel de riscuri să fie extrase în mare măsură din luarea deciziilor economice”(Greenspan, 2007, p 398).

BIBLIOGRAFIE

Aristotel (2010), *Politica*, Ediția a II-a, revăzută, Editura Univers Enciclopedic Gold (ediție bilingvă, cu traducere, comentarii, note și index de Alexander Baumgarten).

Bhagwati, J. (2004). *In defense of globalization*. Princeton: Princeton University Press.

Croitoru., Lucian (2012), *În apărarea piețelor*, Curtea Veche Publishing, pp. 40-44.

Eichengreen., Barry și Leblang., David (2006), „Democracy and Globalization", *Bank for Inernatioanl Settlements Working Papers* 219 (December).

European Commission (2012), *Report From The Commission to The European Parliament and The Council on Progress in Romania under the Cooperation and Verification Mechanism*, Brussels, 18.7.2012 {SWD(2012) 231 final}, pp. 2-3.

Friedman., Milton (2002), *Capitalism and Freedom*, the University of Chicago Press, p. 9.

Friedman., Rose and Friedman., Milton (1998), *Two Lucky People: Memoirs*, University of Chicago Press, p. 605.

Fukuyama., Francis (1992), *The End of History and The Last Man*, The Free Press, A Divisssion of Macmillan, Inc.

Greenspan., Alan (2007), *The Age of Turbulence: Adventures in a New World*, The Penguin Press, New York.

Greider., William (1988), *Secrets of the Temple: How the Federal Reserve Runs the Country*, Simon & Schuster, p 22.

Hayek., A. Frederik (1995), *The Road to Serfdrom*, University of Chicago Press.

Kuehnelt-Leddihn., V. Erik (1988), *Democracy`s Road to Tyranny*, The Freeman, a publication of the Foundation for Economic Education, Inc., May 1988, Vol. 38, No. 5.

Le Bon., Gustave, *Psihologia mulțimilor*, Editura Antet.

Hoppe., H. Hans and Block., Walter (2002), *On Property and Exploitation***,** International Journal of Value-Based Management, Vol. 15, No. 3, pp. 225-236*.*

Lee., Arthur (1775), *An Appeal To The Justice And Interests of The People of Great Britain, In The Present Dispute With America 14* (New York, Rivington, 4th ed. 1775), *quoted* in James W., citat de Rose., Carol M., (1996), "Property as the Keystone Right?, Faculty Scholarship Series"*.* Paper 1808.http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/1808.

Mises., Ludwig Von (1962), *Planning for Freedom*, Libertarian Press.

Sen., Amartya (1999), *Development as Freedom*, Oxford University Press, 1999.

Soysa., Indra and Vadlammanati., C. Krishna (2011), *Do pro-market economic reforms drive human rights violations? An empirical assessment, 1981–2006*, Public Choise, July 2011.

Smith., Adam, *Lectures on Jurisprudence 5* (RL. Meek et al. eds., 1978), citat de Rose., Carol M., (1996), *Property as the Keystone Right?*, *Faculty Scholarship Series.* Paper 1808.http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/1808.

Tullock., Gordon (1988), comentariu la prezentarea "Capitalism and Freedom", făcută de Milton Friedman la conferința ale cărei lucrări au fost publicate în "Freedom, Democracy and Economic Welfare" (Michael Walker ed)., pp. 60-64.

Wicksell., Knut (1896), *A New Principle of Just Taxation*, publicat în "Classics in the Theory of Public Finance", Richard A. Musgrave si Alan T. Peacock (Ed.), Palgrave Macmillan, 1994, p. 95.

© Lucian Croitoru